

УДК 332.363:349.42

І. Ю. Баруліна,
аспірант, асистент кафедри землеустрою, геодезії та кадастру,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3408-0063>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.156

МІСЬКІ АГРОСИСТЕМИ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ КОНЦЕПЦІЙ ТА РОЗРОБКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

I. Barulina,
Postgraduate student, Assistant of the Department of Land Management,
Geodesy, and Cadastre, Kherson State Agrarian and Economic University

URBAN AGROSYSTEMS IN UKRAINE: ADAPTATION OF INTERNATIONAL CONCEPTS AND DEVELOPMENT OF A NATIONAL DEFINITION

У даній статті розглядається проблема відсутності чіткого, загальноприйнятого визначення міських агросистем в українському законодавстві та науковій літературі. Проведено глибокий аналіз міжнародних та українських наукових досліджень з метою адаптації існуючих визначень до специфіки соціально-економічних умов України. Розроблено нове визначення, яке враховує багатофункціональність міських агросистем, їх вплив на продовольчу безпеку, екологічну стійкість та соціально-економічний розвиток міських громад. Запропоновані рекомендації для вдосконалення нормативно-правової бази України, включаючи спрощення процедур зміни цільового призначення земель, створення кооперативів та використання органічних відходів. Робота має наукову новизну та практичне значення для розвитку міських агросистем в Україні, а також для інтеграції даної концепції у стратегії сталого розвитку міських територіальних громад.

This paper addresses the lack of a universally accepted definition of urban agrosystems in Ukrainian legislation and scientific literature. Urban agrosystems are increasingly recognized as a sustainable solution to challenges related to urbanization, food security, and environmental concerns. However, in Ukraine, the absence of a formal definition creates barriers for integrating urban agricultural practices into legal and planning frameworks.

The study provides a comprehensive analysis of international and Ukrainian approaches to urban agrosystems, aiming to adapt them to the socio-economic context of Ukraine. Seminal works by J. Smit and L. J. A. Mougeot are foundational, focusing on food security, social integration, and sustainability. Ukrainian scholars, such as V. Tseluyko, R. Rubai, I. Bandach and L. Marmul, explore economic benefits but often overlook environmental and social aspects that are emphasized internationally.

The main objective of the paper is to formulate a unified definition of urban agrosystems suitable for Ukraine's context. The research also analyzes the current legal framework and proposes recommendations for its improvement. A new definition of urban agrosystems is offered, encompassing multifunctionality, food security, ecological sustainability, and socio-economic benefits for urban communities.

The study finds that current Ukrainian legislation lacks provisions for urban agrosystems, leading to significant barriers, such as restrictions on using urban land for agriculture without complex legal procedures. Recommendations include incorporating urban agrosystems into key legislation, simplifying land-use procedures, and including urban farming in city master plans.

The practical significance lies in creating a supportive legal foundation for urban agrosystems, enabling their integration into urban environments. The research contributes by providing a definition tailored to Ukrainian needs and offering actionable recommendations based on international best practices. Proper integration of urban agrosystems can foster sustainable development, improve urban resilience, and enhance the quality of life in cities.

Ключові слова: міські агросистеми, міське фермерство, міське сільське господарство, сталий розвиток, циркулярна економіка, продовольча безпека, український контекст, міжнародний досвід, розвиток міських територій.

Key words: urban agrosystems, urban farming, urban agriculture, sustainable development, circular economy, food security, Ukrainian context, international experience, urban area development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Міські агросистеми стають все більш актуальною темою досліджень в умовах зростання рівня урбанізації, змін клімату та посилення проблем з продовольчою безпекою у містах. Останнім часом усе більше країн впроваджують практики міського фермерства, інтегруючи його в стратегії сталого розвитку міської інфраструктури. Проте в Україні відсутнє чітке визначення та правове регулювання міських агросистем, що створює значні бар'єри для їх впровадження та розвитку. Це, зокрема, стосується використання земельних ресурсів у межах міських громад, створення відповідних умов для підтримки аграрної діяльності, а також розвитку правових механізмів для забезпечення інтеграції міських агросистем у структуру міської економіки.

У зарубіжній науковій літературі міські агросистеми визначаються через різні концепції, такі як урбаністичне фермерство, сільське господарство на дахах або громадські садівничі проекти, які розглядаються як інструменти для підвищення екологічної стійкості, зміцнення соціальних зв'язків та економічного розвитку міст.

Водночас, українські дослідження часто послуговуються терміном "міське сільське господарство", що може викликати певні суперечності у трактуванні через поєднання двох на перший погляд протилежних понять — "міське" та "сільське". Така неоднозначність сприяє виникненню термінологічних розбіжностей та правової невизначеності в українському правовому полі.

Формулювання чіткого визначення міських агросистем є надзвичайно важливим завданням, яке має не лише наукове, але й значне практичне значення. Правове визначення цьо-

го явища створить умови для розвитку нормативно-правової бази, що сприятиме інтеграції міських агросистем у міське середовище, забезпечуючи продовольчу безпеку та екологічну сталість міських громад. Крім того, узгоджене визначення сприятиме розробці стратегії підтримки аграрної діяльності у містах, зокрема через запровадження відповідних політичних і економічних інструментів стимулювання.

Таким чином, проблема формулювання визначення міських агросистем має важливе значення для впровадження стійких практик міського землеробства та розвитку аграрної діяльності в межах міських і приміських територій. Це дослідження націлене на розробку єдиного визначення, яке відповідатиме міжнародним підходам та буде адаптоване до українських соціально-економічних реалій, тим самим створюючи підґрунтя для вдосконалення правового регулювання міських агросистем в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Міські агросистеми, як явище, привертають дедалі більше уваги як на міжнародному рівні [1, 2, 3], так і в Україні [4, 5]. Роботи таких зарубіжних дослідників, як Smit J. [6] та Mougeot L. J. A. [7], стали основоположними в цій галузі, закладаючи фундаментальні концептуальні підходи до визначення міських агросистем. Smit J. підкреслював роль міського фермерства у забезпеченні продовольчої безпеки, зменшенні вуглецевого сліду та інтеграції соціальних елементів у міське середовище. Проте його підхід переважно фокусувався на продовольчому забезпеченні та використанні міських ресурсів, залишаючи без уваги правові бар'єри, з якими зіштовхуються фермери в різних країнах, зокрема тих, що розвиваються.

Mougeot L. J. A. зробив значний внесок у розвиток розуміння багатофункціональності

міських агросистем, акцентуючи увагу на соціально-економічному впливі та участі громад. Його роботи підкреслюють роль міських агросистем у покращенні соціальної згуртованості та розвитку місцевих громад. Проте Mougeot не враховував особливості правового регулювання та соціальних умов в країнах з трансформаційною економікою, як Україна, що ставить питання про адаптацію його підходів у локальний контекст.

Українські дослідники, такі як Целуйко В. [8], Рубай Р. [9], Бандач І. [10] та Мармуть Л. [11], вивчали міські агросистеми з фокусом на економічні вигоди та можливості використання міських просторів для продовольчого забезпечення. Однак їхні роботи здебільшого залишають поза увагою екологічні та соціальні аспекти, що є важливими компонентами концепцій міських агросистем у міжнародній практиці. Зокрема, аналіз використання термінів показує, що в Україні часто використовується термін "міське сільське господарство", що створює термінологічні суперечності.

Таким чином, аналіз літератури вказує на наявність прогалин у розумінні та визначенні міських агросистем в українському контексті, що вимагає адаптації та розширення існуючих міжнародних підходів з урахуванням специфічних українських умов.

Відсутність узгодженого визначення міських агросистем в українському науковому середовищі та його відмінність від зарубіжних підходів вимагає перегляду основних теоретичних і методичних підходів до формування понятійного апарату в цій галузі. Це створює необхідність у розробці єдиного, адаптованого до українських умов визначення, що відповідає сучасним вимогам сталого розвитку та враховує специфіку соціально-економічного і законодавчого контексту України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Основною метою статті є формулювання загального визначення міських агросистем для українського правового поля та практичного використання, ґрунтуючись на аналізі закордонних наукових практик та їх адаптації до українських реалій. Для досягнення цієї мети ставляться такі завдання:

1. Проаналізувати існуючі визначення міських агросистем у зарубіжній науковій літературі, виявити основні концептуальні підходи та особливості їх застосування.

2. Дослідити актуальний стан правового забезпечення розвитку міського фермерства в

Україні, визначити ключові обмеження та бар'єри для впровадження міських агросистем.

3. Сформулювати чітке, загальноприйнятне визначення міських агросистем, яке відповідає українським соціально-економічним умовам та особливостям законодавчої бази.

4. Запропонувати рекомендації для вдосконалення нормативно-правової бази в Україні з метою підтримки розвитку міських агросистем, зокрема, враховуючи міжнародний досвід у цій сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міські агросистеми, як явище, яке набуває популярності в останні два десятиліття, відіграють дедалі важливішу роль у різних сферах суспільного життя. Їх обговорення присутнє не лише в наукових колах, але й на рівні розробки політик, в засобах масової інформації та серед широкого загалу. Однак визначення цього поняття значно варіюється залежно від контексту, у якому його використовують [1].

У науковому середовищі, міські агросистеми розглядаються через призму екології, урбаністики та економіки. Зокрема, наука зосереджується на питаннях ефективності використання ресурсів, адаптації до кліматичних змін і розвитку інноваційних технологій, таких як вертикальне фермерство. Дослідники акцентують увагу на їхній здатності зменшити вуглецевий слід, сприяти продовольчій безпеці та забезпечити сталість міського розвитку.

У розробці політики, міські агросистеми стають частиною стратегії сталого розвитку міст. Політики розглядають їх як інструмент для покращення міської екосистеми, зниження рівня продовольчої залежності від зовнішніх поставок та стимулювання місцевої економіки. Різні країни, такі як Нідерланди, США, Канада, впроваджують політичні ініціативи для підтримки міського фермерства через субсидії, законодавчі зміни та інституційне забезпечення.

Засоби масової інформації активно поширюють інформацію про переваги міських агросистем, особливо у контексті інноваційного розвитку міст та боротьби зі змінами клімату. Медіа фокусуються на успішних кейсах міських ферм, екологічних ініціативах та соціальних проєктах, що впливають на місцеві громади. Відповідно до цього, термін "міське фермерство" стає частиною публічних обговорень про майбутнє міської екології [2].

У суспільстві, міські агросистеми сприймаються як інструмент вирішення низки соціаль-

них та економічних проблем. Вони підтримують локальну продовольчу безпеку, сприяють розвитку соціальних ініціатив, таких як міські садівничі спільноти, та покращують якість життя в містах. У цьому контексті міське фермерство інтерпретується не лише як спосіб вирощування їжі, а й як соціально-економічний феномен, що сприяє згуртованості громад та екологічній свідомості [3].

Отже, міські агросистеми набувають різних тлумачень залежно від того, у якій сфері чи контексті їх розглядають. Така багатозначність визначення свідчить про універсальність та актуальність явища, яке інтегрується у різні аспекти міського життя, забезпечуючи довгострокову стійкість урбанізованих територій.

Міське фермерство, як складова сучасних урбаністичних та агроекономічних систем, стало важливим напрямком розвитку у відповідь на зростаючу урбанізацію, екологічні виклики та потребу в сталому продовольчому забезпеченні [4]. Проте в наукових і практичних дослідженнях існує велика кількість різноманітних термінів, що описують це явище. У закордонній практиці синонімічний ряд містить такі поняття, як "urban agriculture", "urban farming", "community gardening", "rooftop farming" тощо, кожне з яких має свої специфічні відтінки значення і контекст застосування. Розуміння цих термінів є ключовим для точного визначення меж та напрямків міських агросистем, а також для формування стратегій його розвитку в умовах сучасного урбанізованого середовища.

Провівши аналіз тлумачення даних термінів у закордонній науковій літературі ми виділи основні визначення які користуються популярністю та науковим визнанням серед академічного кола дослідників міських агросистем.

Таблиця 1. Основні визначення міських агросистем у сучасній закордонній науковій літературі

Визначення (англійською мовою)	Переклад українською	Автор, Джерело
Urban and peri-urban agriculture (UPA) can be defined as practices that yield food and other outputs through agricultural production and related processes (transformation, distribution, marketing, recycling...), taking place on land and other spaces within cities and surrounding regions.	Міське та приміське сільське господарство можна визначити як практики, що забезпечують продовольчі та інші продукти через сільськогосподарське виробництво та пов'язані процеси (переробка, розподіл, маркетинг, переробка відходів тощо), які здійснюються на землях та інших просторах у межах міст та прилеглих регіонів.	FAO [12]
Urban agriculture is growing, processing and distribution of food or livestock within and around urban centres with the goal of generating income.	Міське сільське господарство – це вирощування, обробка та розподіл їжі або тварин в межах та навколо міських центрів з метою отримання прибутку.	J. McEldowney, 2017 [13]
Urban and peri-urban agriculture can be defined as the growing, processing and distribution of food and other products through plant cultivation and (seldom) raising livestock in and around cities for feeding local populations	Міське та приміське сільське господарство можна визначити як вирощування, обробку та розподіл їжі та інших продуктів шляхом вирощування рослин і (рідше) розведення тварин в межах і навколо міст для забезпечення їжею місцевого населення.	I. Game, R. Primus, 2015 [14]
Urban agriculture is an industry located within (intra-urban) or on the fringe (peri-urban) of a town, a city or a metropolis, which grows and raises, processes and distributes a diversity of food and non-food products, (re-)using largely human and material resources, products and services found in and around that urban area, and in turn supplying human and material resources, products and services largely to that urban area.	Міське сільське господарство – це галузь, розташована в межах (інтраміських) або на околицях (приміських) міст, містечок чи метрополій, яка вирощує та розводить, обробляє та розподіляє різноманітні харчові та нехарчові продукти, використовуючи (повторно використовуючи) в основному людські та матеріальні ресурси, продукти та послуги, що знаходяться в цьому міському районі та навколо нього, і, в свою чергу, постачає людські та матеріальні ресурси, продукти та послуги переважно в цей міський район.	Luc J.A. Mougeot, 2001 [6]
Urban agriculture is an industry that produces, processes and markets food and fuel, largely in response to the daily demand of consumers within a town, city or metropolis, on land and water dispersed throughout the urban and peri-urban area, applying intensive production methods, using and reusing natural resources and urban wastes, to yield a diversity of crops and livestock.	Міське сільське господарство – це галузь, яка виробляє, переробляє та реалізує продовольчі продукти і паливо, в основному у відповідь на щоденний попит споживачів у містах, містечках чи метрополіях, на землях і водоймах, розташованих по всьому міському та приміському району, застосовуючи інтенсивні методи виробництва, використовуючи та повторно використовуючи природні ресурси та міські відходи для отримання різноманітних культур і тваринницької продукції.	J. Smit, 1996 [7]

Джерело: сформовано автором на основі [6,7, 12, 13, 14].

На основі всебічного аналізу отриманої вибірки джерел, оцінки кількості цитувань можна зробити висновок, що найбільш популярними виділяються два визначення:

Перше визначення у науковій праці Smit J. [6], що наводиться як основоположна публікація Програми розвитку ООН (ПРООН), оскільки ця робота є однією з перших систематичних спроб описати й визначити міське сільське господарство як важливу частину економічного, соціального та екологічного життя міст. Smit J., спільно з іншими дослідниками, працював у

Таблиця 2. Огляд законодавчих та політичних аспектів розвитку міського фермерства в Україні

Законодавчий акт	Основний зміст та вплив на міське фермерство
Конституція України [15]	Конституція закладає основи права власності та користування природними ресурсами. Не містить прямих положень щодо міського фермерства.
Земельний кодекс України [16]	Використання міських земель для сільськогосподарських цілей обмежене. Необхідність зміни цільового призначення земель або отримання спеціальних дозволів створює правові бар'єри.
Закон України «Про фермерське господарство» [17]	Закон не враховує специфіку міського фермерства. Ведення фермерської діяльності в межах міста не передбачено без зміни цільового призначення землі.
Закон України «Про особисте селянське господарство» [18]	Регулює діяльність громадян на землях сільськогосподарського призначення для задоволення особистих потреб. Не поширюється на землі в межах міст. Не стосується міського фермерства.
Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [19]	Містобудівне законодавство не містить прямих положень щодо міського фермерства. Генеральні плани можуть включати зелені зони та інші території для суспільних потреб. Планування може враховувати можливості для розвитку міського фермерства.
Закон України «Про кооперацію» [20]	Регулює діяльність кооперативів, включаючи сільськогосподарські. Громадяни можуть об'єднуватися в кооперативи для спільної діяльності. Може бути використаний для організації міських фермерських кооперативів. Не містить спеціальних положень для міського фермерства.
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [21]	Встановлює основи екологічної політики, спрямованої на раціональне використання природних ресурсів. Підтримує екологічно сталий розвиток. Не містить конкретних положень щодо міського фермерства.
Закон України «Про відходи» [22]	Регулює управління відходами для зменшення їх негативного впливу на довкілля. Сприяє повторному використанню відходів. Створює правову основу для використання органічних відходів у міському сільському господарстві (компостування).
Національна економічна стратегія на період до 2030 року [23]	Включає аспекти екологізації економіки. Не містить конкретних положень щодо міського сільського господарства. Створює загальні рамки для сталого розвитку, які можуть включати міське фермерство

Джерело: сформовано автором на основі [15–19].

межах ініціатив ПРООН, що стосувалися розвитку міських агросистем, і його публікація стала основою для багатьох подальших досліджень. Це визначення міських агросистем підкреслює важливість його внеску в продовольчу безпеку, стійкий розвиток та екологічні функції міських громад. Ця робота сприяла формуванню загальноприйнятого розуміння "міського сільського господарства" та вважається основоположною в цій галузі.

Другим фундаментальним дослідженням міських агросистем по праву вважається робота Mougeot L. J. A. [7] та дуже ціниться в науковому співтоваристві оскільки він пропонує одне з найбільш повних і всебічних визначень міського сільського господарства, яке охоплює не лише його економічний і продовольчий аспекти, а й соціальні та екологічні виміри. Він аналізує, як міське фермерство впливає на різні аспекти міського життя, що робить це визначення корисним для багатьох наукових дис-

циплін і дослідників. Mougeot L. J. A. вивчає міське фермерство як частину складної системи взаємозв'язків у містах, охоплюючи питання присутності міського фермерства, його потенціалів і ризиків. Він розглядає не лише позитивні аспекти, а й можливі проблеми, такі як забруднення та питання гігієни, що робить його аналіз більш збалансованим і актуальним для практичного використання. Як частина досліджень, що фінансуються та підтримуються міжнародними організаціями, такими як Міжнародний дослідницький центр розвитку (IDRC), ця робота здобула визнання на глобальному рівні. Mougeot L. J. A. був активним учасником досліджень IDRC щодо міського сільського господарства, і його робота стала базою для подальших ініціатив у цій сфері.

Після аналізу визначень міських агросистем, запропонованих зарубіжними науковцями, доцільно звернутися до досвіду українських дослідників. Розуміння та практики міських

Рис 1. Кількість згадувань ключових слів, пов'язаних з терміном "міські агросистеми", у заданій вибірці

Джерело: сформовано автором.

агросистем можуть суттєво відрізнятися залежно від соціально-економічних умов, культурних особливостей, рівня урбанізації та законодавчої бази кожної країни. Тому, щоб отримати повнішу картину та врахувати специфіку українського контексту, розглянемо підходи та визначення міських агросистем, запропоновані вітчизняними науковцями, а також проаналізуємо українське законодавство та відповідні політики. Це дозволить виявити спільні риси, унікальні аспекти та нормативно-правові умови, які впливають на розвиток міських агросистем в Україні.

Аналіз українського законодавства та політик

Для всебічного розуміння розвитку міського фермерства в Україні важливо не лише дослідити теоретичні підходи та практики, але й детально проаналізувати чинне законодавство та політики, що регулюють цю сферу. Правова база є фундаментом для формування сприятливих умов або, навпаки, бар'єрів на шляху впровадження міських агросистем. Враховуючи, що законодавство може суттєво впливати на можливості реалізації міських агроініціатив, аналіз нормативно-правових актів дозволить виявити існуючі прогалини, суперечності та потенційні напрямки для вдосконалення. Далі представлено детальний аналіз українського законодавства та політик у контексті розвитку міського фермерства, який допоможе виявити ключові аспекти, що впливають на цю галузь, та сформулювати рекомендації для її

підтримки та стимулювання. Критеріями для аналізу стали відповідність понятійного апарату, наявність перешкод для аграрної діяльності в міському середовищі та можливість адаптації міжнародних практик.

Отже, станом на вересень 2024 року, прямі згадки про "міське фермерство" або "міське сільське господарство" у законодавстві України відсутні.

Чинне законодавство України не містить прямих положень, які б регулювали діяльність міських агросистем. Це створює правову невизначеність та потенційні перешкоди для розвитку цієї сфери. Використання земель у межах міста для сільськогосподарської діяльності ускладнене через обмеження цільового призначення земель. Розробка спеціального законодавства або доповнення до існуючих законів дозволить створити сприятливі умови для розвитку міських агросистем.

Аналіз українських наукових джерел

Аналіз здійснювався за ключовими словами "урбаністичне фермерство", "міське фермерство", "міське сільське господарство", "міські агрокультура", "сіті-фермерство" у безкоштовному пошуковому сервісі Google Академія (Google Scholar). Сервіс Google Академія був обраний як одна з найбільш доступних та всеосяжних платформ для пошуку наукової літератури, включаючи статті, дисертації, книги та інші наукові публікації серед україномовних джерел. За пошуковим запитом ("урбаністичне фермерство" OR "міське фермерство"

OR "міське сільське господарство" OR "міські агросистеми" OR "сіті-фермерство") AND ("визначення" OR "тлумачення" OR "поняття" OR "це") відібрано 53 найрелевантніші дослідження.

Оцінивши наявну вибірку наукової літератури за окремими ключовими словами робимо висновок, що найбільш популярне визначення серед вітчизняних науковців є "міське сільське господарство", що є дослівним перекладом "urban agriculture". Таке визначення лексично може створювати певні суперечності у контексті української мови через поєднання понять, які на перший погляд є взаємовиключними: "міське" та "сільське". Сільське господарство традиційно асоціюється з діяльністю на сільських територіях, тоді як "міське" вказує на урбанізовані зони. Така комбінація термінів створює семантичний конфлікт і може призводити до сприйняття цього поняття як некоректного або нелогічного, оскільки поєднання двох протилежних за значенням слів створює певний дисонанс.

В той же час, провівши змістовний аналіз кожної статті, що потрапила у вибірку наукової літератури було встановлено, що лише 4 статті розкривали поняття міських агросистем:

1. "Одним із соціально-економічних феноменів сучасних збройних конфліктів став розвиток так званого "міського сільського господарства". Його суть полягає у тому, що всі придатні місцевості у містах починають використовувати для вирощування сільськогосподарської продукції та навіть тварин. Для цього використовуються не лише такі відкриті місцевості, як площі, парки, стадіони, двори, а й плоскі дахи будівель. Підвальні приміщення використовують для вирощування їстівних грибів" [8].

2. "Слід розглядати міське сільське господарство, як спосіб поєднання виробництва харчів та дозвілля для звичайних людей і тим, що це важлива діяльність для сьогодення та очікуваного майбутнього: продовольчої кризи. Воно має великий потенціал, як рекреація, так і виробництва з містобудівної, соціальної, екологічної, культурної та естетичної точки зору" [9].

3. "Міська агрокультура може підвищити продовольчу стабільність для людей в місті, скоротити витрати на доставку і розподіл продуктів харчування, вироблених в сільській місцевості, розвинути місцеву економіку і привести до скорочення міського безробіття, створюючи нові робочі місця і соціальну залу-

ченість. Міське фермерство передбачає вирощування продуктів харчування в межах міста" [10].

4. "Під сіті-ферми відводяться вільні міські землі, це можуть бути ділянки внутрішніх дворів, дахів, підвали, неексплуатовані станції метро, балкони, тераси, навіть стіни будинків та парканів під вертикальні городи. Міські ферми сприяють не лише збільшенню обсягів виробництва продуктів харчування, але й вихованню дбайливого ставлення до міського середовища, забороні використання неякісного пального" [11].

Інші джерела наводили згадку про міські агросистеми в контексті інновацій в сільськогосподарській галузі, зокрема щодо технологій закритого ґрунту, розвитку сталих міст, урбаністики, а також при проведенні соціологічних досліджень.

Якщо більш детально розглянути вище наведені визначення, то можна зробити наступні висновки:

— Перше визначення підкреслює використання всіх можливих міських просторів, таких як площі, парки, дахи та навіть підвали, для вирощування їжі та тваринництва. Основний акцент робиться на адаптивність і прагматичне використання міських земель у відповідь на виклики, спричинені збройними конфліктами.

— Друге визначення фокусується на поєднанні виробництва продуктів з дозвіллям, підкреслюючи соціальний, екологічний та культурний внесок міських агросистем, що розглядаються як важлива діяльність у контексті продовольчої кризи.

— У третьому визначенні акцентується на економічних та соціальних аспектах міських агросистем, зокрема на зниженні витрат на доставку продуктів, скороченні рівня безробіття та розвитку місцевої економіки.

— У четвертому визначенні міські агросистеми визначаються як форма використання вільних міських просторів, таких як дахи, підвали, тераси, навіть стіни будинків. Окрім збільшення виробництва, робиться акцент на вихованні екологічної свідомості у міських мешканців.

В той же час порівнюючи дані визначення із визначеннями Mougeot L. J. A [7] та Smit J. [6], що були прийняті як еталонні, можна сказати, що визначення Mougeot L. J. A в свою чергу, підкреслює, що міське сільське господарство включає вирощування їжі у міських та приміських районах, використовуючи різні види міських просторів — громадські та приватні. Порівнюючи з наведеними чотирма визначен-

нями, можна помітити, що лише третє і четверте визначення частково враховують питання місця розташування (міські простори). Однак, Mougeot L. J. A. чітко зазначає значення приміських районів, чого бракує в аналізованих визначеннях. Приміські території слугують мостом між урбанізованими та сільськими регіонами. Вони поєднують інфраструктуру міста з ресурсами сільської місцевості, що дозволяє ефективніше інтегрувати сільськогосподарську діяльність у міське життя. В той же час, у приміських зонах зазвичай більше доступної землі порівняно з центральними районами міста. Це створює можливості для розвитку міських агросистем, включаючи фермерські господарства, теплиці та садівництво. Mougeot L. J. A. також робить акцент на правовій та територіальній приналежності, що є важливим аспектом для успішного впровадження міських агросистем та наголошує на широкому спектрі переваг цієї діяльності: економічні, соціальні та екологічні.

Smit J., в свою чергу, описує міське фермерство як вирощування харчових продуктів та інших товарів у міських зонах з використанням міських відходів і ресурсів. Він підкреслює використання як громадських, так і приватних просторів, що дозволяє створити стійку міську систему забезпечення продовольством. Порівняно з чотирма наведеними визначеннями, жодне з них не розглядає питання переробки міських відходів або використання громадських просторів з такою деталізацією, як у Smit J. Його визначення також враховує використання як відкритих, так і закритих територій, що забезпечує більш всеосяжний підхід до міського фермерства.

Отже, проблема полягає в тому що в українському законодавстві, в українському правовому полі та наукових дослідженнях відсутнє загальне поняття яке б характеризувало міські агросистеми. Таким чином, виникає потреба у створенні чіткого терміну, який би краще описував явище сільськогосподарської діяльності в межах міських та приміських просторів.

Для визначення цього терміну необхідно врахувати різні аспекти діяльності міських агросистем, що включають як виробництво продуктів харчування, так і забезпечення сталого розвитку міських територій. Міські агросистеми можна охарактеризувати як комплексні системи, які об'єднують інноваційні підходи до землеробства та тваринництва, інтегровані в урбаністичний простір, забезпечуючи продовольчу безпеку міст та підтримуючи екологічний баланс.

Спираючись на проведений аналіз пропонуємо наступне визначення:

Міські агросистеми — це системи, розташовані у міських громадах, які займаються виробництвом, переробкою та розповсюдженням різноманітної харчової та нехарчової продукції рослинництва і тваринництва, використовуючи інтенсивні та інноваційні методи на основі принципів циркулярної економіки та сталого розвитку, з метою задоволення щоденного попиту міських споживачів, сприяння збереженню навколишнього середовища та підтримки соціально-економічного розвитку місцевих громад.

Дане визначення найбільш повно відповідає загальноприйнятим визначенням, які характеризують міські агросистеми у зарубіжній практиці, та не викликає філологічних суперечностей в українській мові.

Для забезпечення розвитку міських агросистем в Україні пропонується:

1. Офіційне включення терміну "міські агросистеми" та його визначення до правової системи та ключових нормативно-правових документів, таких як, Земельний Кодекс України, закони "Про фермерське господарство", "Про особисте селянське господарство", "Про регулювання містобудівної діяльності", що дозволить створити правову основу для розвитку аграрної діяльності у міських територіальних громадах та узаконити використання міських просторів (наприклад, незабудованих земельних ділянок, дахів будівель, парків) для аграрної діяльності.

2. Зміни у законодавстві повинні передбачати чіткі правила використання міських та приміських земель для ведення сільськогосподарської діяльності. Наприклад, включення положень, які дозволяють використовувати міські ділянки (парки, незабудовані площі, дахи будівель тощо) для вирощування продуктів без необхідності складних процедур зміни цільового призначення землі.

3. Потрібно спростити процедуру зміни цільового призначення земель для ведення міського фермерства. Зокрема, можуть бути розроблені спеціальні механізми для тимчасового використання незабудованих міських ділянок для аграрної діяльності, що дозволить оперативніше використовувати наявні ресурси та зменшити правові бар'єри для міських фермерів.

4. Законодавче визначення міських агросистем повинно також регламентувати права та обов'язки осіб, які займаються міським фермерством. Це може включати вимоги щодо еко-

логічної безпеки, дотримання санітарних норм, а також положення про можливість отримання субсидій чи державної підтримки.

5. Інтеграція терміну до законодавства також має встановити, які види сільськогосподарської діяльності можуть вважатися частиною міських агросистем. Це може бути вирощування рослин, аквакультура, вирощування тварин для місцевого споживання, використання органічних відходів тощо.

6. Враховуючи успішний досвід інших країн, рекомендується створити спеціальні програми підтримки для створення кооперативів у містах, які б об'єднували місцевих жителів для спільної аграрної діяльності. Це може включати гранти для нових ініціатив, пільгові кредити або програми субсидій, що допоможуть створити нові робочі місця та забезпечити місцеві громади свіжими продуктами.

7. Розвиток міських агросистем повинен бути включений до генеральних планів розвитку міст як один із елементів сталого розвитку. Це передбачає відведення окремих ділянок для діяльності міських агросистем, а також створення інфраструктури для полегшення доступу до таких ділянок.

8. Запровадження заходів з використання органічних відходів, таких як програми компостування, може стати важливим компонентом міських агросистем. Це сприятиме зменшенню кількості сміття, підвищенню екологічної сталості міст, а також зниженню витрат на добрива.

Таким чином, інтеграція поняття "міські агросистеми" до законодавства має бути спрямована на формування правової основи для їх розвитку, забезпечення нормативного регулювання земельних питань, прав суб'єктів, екологічних стандартів та підтримку міського фермерства як інструменту для забезпечення продовольчої безпеки, екологічної сталості та розвитку місцевих громад.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У статті проведено аналіз міських агросистем, який дозволив сформулювати чітке визначення цього явища для українського правового поля на основі закордонних практик та адаптації до українських реалій. Зокрема, було показано, що існує значна розбіжність у підходах до визначення міських агросистем у міжнародній та українській науковій літературі, а також ідентифіковано обмеження українського законодавства щодо регулювання цієї діяльності.

Враховуючи важливість міських агросистем для забезпечення продовольчої безпеки, екологічної сталості та соціально-економічного розвитку міст, формулювання чіткого визначення є лише першим кроком на шляху до повноцінного розвитку цього явища в Україні. Подальші дослідження мають бути спрямовані на адаптацію загальноприйнятої типології міських агросистем до українського контексту, з урахуванням соціально-економічних, культурних та кліматичних особливостей країни.

Адаптація типології дозволить створити ефективну нормативно-правову базу для розвитку міських агросистем, що забезпечить їхню інтеграцію в міське середовище та сприятиме поширенню практик сталого землеробства. Крім того, типологізація дозволить краще зрозуміти різноманітність міських агросистем, визначити найбільш підходящі форми для конкретних міських умов і сприяти плануванню та розвитку таких ініціатив в Україні.

Таким чином, подальші дослідження повинні зосередитися на адаптації типології міських агросистем, формуванні відповідних законодавчих рекомендацій та розробці практичних механізмів для підтримки їх впровадження. Це дозволить інтегрувати міські агросистеми в структуру українських міст, сприяючи їх сталому розвитку та підвищенню якості життя громадян.

Література:

1. Skar S.L.G., et al. Urban agriculture as a keystone contribution towards securing sustainable and healthy development for cities in the future. *Blue-Green Systems*. 2019. Vol. 2, no. 1. P. 1—27. URL: <https://doi.org/10.2166/bgs.2019.931> (дата звернення: 04.10.2024).
2. Grebitus C., Printezis I., Printezis A. Consumers' Perception of Urban Farming-An Exploratory Study. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. Vol. 4. URL: <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.00079> (дата звернення: 04.10.2024).
3. Kumar S., Yadav V. K. An integrated literature review on Urban and peri-urban farming: Exploring research themes and future directions. *Sustainable Cities and Society*. 2023. P. 104878. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104878> (дата звернення: 04.10.2024).
4. Дудяк Н. В., Баруліна І. Ю. Розвиток ситі-фермерства в Україні як перспективний шлях подолання продовольчої кризи. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № 12. С. 20—28. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.3> (дата звернення: 04.10.2024).

5. Дудяк Н., Баруліна І., Барулін Д. Інтеграція природоорієнтованих рішень у міські екосистеми в умовах стрімкої урбанізації та змін клімату. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2024. Т. 8, № 1. С. 10. URL: <https://doi.org/10.51599/is.2024.08.01.10> (дата звернення: 04.10.2024).

6. Smit J. 1996 Cities that feed themselves. In: *Urban Agriculture, Food, Jobs and Sustainable Cities* (2nd edn 2001, Smit J. Ratta A. Nasr J. eds). United Nations Development Program (UNDP) Publication, New York, pp. 1-29. URL: <http://jacsmi.com/book/Chap01.pdf> (дата звернення: 04.10.2024).

7. Mougeot L. J. A. 2001 Urban agriculture: Definitions, presence, potentials and risks. In: *Growing Cities, Growing Food, Thematic Paper 1: Urban Agriculture on the Policy Agenda: A Reader on Urban Agriculture* (Bakker N. et al eds). German Foundation for International Development (DSE), Feldafing, Germany, pp. 1—42. URL: https://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme1_1_1.PDF (дата звернення: 04.10.2024).

8. Целуйко В. А. Роль великих міст у сучасних збройних конфліктах. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2018. № 33. С. 126—130.

9. Рубай Р., Гнат Г. Містобудівна обумовленість та особливості застосування елементів агровиробництва при формуванні нових житлових комплексів. *Містобудування та територіальне планування*. 2022. № 80. С. 347—358. URL: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2022.-80.347-358> (дата звернення: 04.10.2024).

10. Бандач І.О., Нівін С.І. Міські фермерські утворення. Світові тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Архітектурний вісник КНУ-БА*. 2018. Вип. 16. С. 200—205.

11. Мармуль А., Новак Н. Розвиток органічного виробництва в Україні на основі кооперації. *Економіка АПК*. 2016. Т. 23, №9. С. 26—32.

12. Urban and peri-urban agriculture | Food and Agriculture Organization of the United Nations. UPA. URL: <https://www.fao.org/urban-peri-urban-agriculture/en> (date of access: 04.10.2024).

13. McEldowney J. 2017 Urban Agriculture in Europe: Patterns, Challenges and Policies. In-Depth Analysis. Report European Parliament, EPRS (European Parliamentary Research Service), Brussels. PE 614.641. doi:10.2861/413185. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614641/EPRS_IDA-\(2017\)614641_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614641/EPRS_IDA-(2017)614641_EN.pdf) (дата звернення: 04.10.2024).

14. Game I. Primus R. 2015 Global Sustainable Development. Report, 2015 Edition. Advance Unedited Version. Economic and Social Affairs, United Nations, p. 198.

15. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.10.2024).

16. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3—4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 04.10.2024).

17. Про фермерське господарство: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (дата звернення: 04.10.2024).

18. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 трав. 2003 р. № 742-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 29. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15> (дата звернення: 04.10.2024).

19. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (дата звернення: 04.10.2024).

20. Про кооперацію: Закон України від 10 лип. 2003 р. № 1087-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (дата звернення: 04.10.2024).

21. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 04.10.2024).

22. Про відходи: Закон України від 5 берез. 1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 36-37. Ст. 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр> (дата звернення: 04.10.2024).

23. Національна економічна стратегія на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п> (дата звернення: 04.10.2024).

References:

1. Skar, S.L.G. (2019), "Urban agriculture as a keystone contribution towards securing sustainable and healthy development for cities in the

future", Blue-Green Systems, Vol. 2, no. 1, pp. 1—27. <https://doi.org/10.2166/bgs.2019.931>.

2. Grebitus, C. Printezis, I. and Printezis, A. (2020), "Consumers' Perception of Urban Farming-An Exploratory Study", Frontiers in Sustainable Food Systems, Vol. 4. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.00079>.

3. Kumar, S. and Yadav, V.K. (2023), "An integrated literature review on Urban and peri-urban farming: Exploring research themes and future directions", Sustainable Cities and Society, 104878. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104878>.

4. Dudiak, N.V. and Barulina, I.Yu. (2022), "City farm development in Ukraine as a prospective way to overcome the food crisis", Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Seriya: Ekonomika, vol. 12, pp. 20—28. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.3>.

5. Dudiak, N. Barulina, I. and Barulin, D. (2024), "Integration of nature-based solutions into urban ecosystems in the context of rapid urbanisation and climate change", Journal of Innovations and Sustainability, vol. 8, no. 1, pp. 10. <https://doi.org/10.51599/is.2024.08.01.10>.

6. Smit, J. (2001), "Cities that feed themselves", Urban Agriculture, Food, Jobs and Sustainable Cities, 2nd edn, United Nations Development Program (UNDP) Publication, New York, USA, pp. 1—29, available at: <http://jacsmiit.com/book/Chap01.pdf> (Accessed 04.10.2024).

7. Mougeot, L.J.A. (2001), "Urban agriculture: Definitions, presence, potentials and risks. In: Growing Cities, Growing Food, Thematic Paper 1: Urban Agriculture on the Policy Agenda: A Reader on Urban Agriculture", German Foundation for International Development (DSE), Feldafing, Germany, pp. 1—42, available at: https://www.ruaf.org/sites/default/files/Theme1_1_1.PDF (Accessed 04.10.2024).

8. Tselujko, V.A. (2018), "The role of large cities in modern armed conflicts", Visnyk KhNU imeni V.N. Karazina, vol. 33, pp. 126—130.

9. Rubaj, R., Hnat H. (2022), "Urban planning conditionality and features of application of elements of agricultural production at formation of new housing estates", Mistobuduvannia ta terytorial'ne planuvannia, vol. 80, pp. 347—358. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2022.80.347-358>.

10. Bandach, I.O. and Nivin, S.I. (2018), "Urban farming formations. Global trends and development prospects in Ukraine", Arkhitekturnyj visnyk KNUBA, vol. 16, pp. 200—205.

11. Marmul', L. and Novak, N. (2016), "Development of organic production in Ukraine on the basis of cooperation", Ekonomika APK, vol. 23, no. 9, pp. 26—32.

12. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2024), "Urban and peri-urban agriculture", available at: <https://www.fao.org/urban-peri-urban-agriculture/en> (Accessed 04.10.2024).

13. McEldowney, J. (2017), "Urban Agriculture in Europe: Patterns, Challenges and Policies", Depth Analysis. Report European Parliament, EPRS (European Parliamentary Research Service), Brussels, available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614641/EPRS_IDA\(2017\)-614641_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/614641/EPRS_IDA(2017)-614641_EN.pdf) (Accessed 04.10.2024). doi:10.2861/413185.

14. Game, I. and Primus, R. (2015), "Global Sustainable Development. Report", Advance Unedited Version. Economic and Social Affairs, United Nations.

15. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 04.10.2024).

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "The Land Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 04.10.2024).

17. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Farming Enterprise", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15> (Accessed 04.10.2024).

18. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Individual Farm", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15> (Accessed 04.10.2024).

19. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On Regulation of City Planning Activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (Accessed 04.10.2024).

20. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 04.10.2024).

21. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Environmental Protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 04.10.2024).

22. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine "On Waste", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр> (Accessed 04.10.2024).

23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), Resolution "National economic strategy for the period up to 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-р> (Accessed 04.10.2024).

Стаття надійшла до редакції 07.10.2024 р.